

Сяргей Панізьнік: Глядзіце сонцу ў вочы*(з берагоў латвійскага Надзвіння)*

Шырока-юбілейны 2017 год займеў багаты пасаж і пры ўшанаваньнях 135-годдзя ад нараджэньня волатаў народнага духу, будзіцеляў нацыі Янкі Купалы і Якуба Коласа. А што было 8 дзесяткаў гадоў назад на мацерыку старажытнай жыткі беларусаў – падсуседзяў латышоў?

У 1920-х гадах у Латвіі пражывала каля 80 тысяч беларусаў. І вось 18 жніўня 1921 года Ян Райніс, лідэр сацыял-дэмакратычнай партыі Латвіі, на просьбу кіраўнікоў Беларускага культурна-асьветнага таварыства “Бацькаўшчына” быць апекуном беларусаў, прамовіў сваім суайчыньнікам: “Вы ў мяне заўсёды знойдзеце ў добрых справах добрага абаронцу”. І вось сярод тысяч добрых спраў латвійскіх беларусаў згадаем пад парасонам 135-годдзя Купалы-Коласа, а як праходзілі 50-я ўгодкі нашых геніяў, як вірлівая камедыя Янкі Купалы “Паўлінка” здымала спазмы абьякавасьці-тутэйшасьці, абуджала душы крывіцкага тубыльца ў Латвіі.

Вядома, што камедыю ў двух актах Я. Купала стварыў у 1912 годзе. 27 студзеня 1913 года “Паўлінка” была пастаўлена ў Вільні, 9 лютага 1913 года – у Пецярбургу, 17 верасьня 1920 года п’есай зацікавіўся Ф. Ждановіч. З 1922 года да 1925 года гэтым творам укаханага аўтара апекавалася ў Латвіі Паўліна Мядзёлка, якая ў Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі заснавала хор і драматычны гурток. Шэсьце “Паўлінкі” з Дзвінску і пачалося па ўсёй Латвіі. Побач яе заўсёды былі Янка Купала з Якубам Коласам.

***

...Сьмела глядзім мы нязгаснаму сонцу у вочы
І усьмяхаемся дзёрзка, убачыўшы ў ніве залом.
- Досіць, - пяём мы, - блудзіць на задворках уночы,
Праўды сьвятло ў каганцох мы народу нясём!

(З верша Пятра Сакола (Масальскага) “Песьні”, напісанага 14 верасьня 1927 г. з пазнакай: “Ахвяраецца вучням Дзвінскай Беларускай Гімназіі”).

***

Камедыя “Паўлінка” ўпершыню ў Латвіі была пастаўлена ў сьнежні 1922 года на ўрачыстым адкрыцьці Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі. Спектакль падрыхтавала выкладчыца Паўліна Вікенцьеўна Мядзёлка, галоўную ролю выканала яе вучаніца Надзея Мікалаева.

***

“Паўлінка” у Люцынскай беларускай гімназіі ставілася некалькі разоў на працягу 1923—1924 гг., дзякуючы старанням драматычнага гуртка, якім апекавалася Надзея Мікалаева. З Люцына Яну Райнісу быў перададзены фотаздымак Паўлінкі (Надзеі Мікалаевай) з такім надпісам: “Яго міласьці Высокапаважанаму Грамадзяніну дэпутату Я. Райнісу ад Люцынскай Беларускай гімназіі на ўспамін. 28 сакавіка 1923 года”. На адвароце карткі - пячатка Беларускага культурна-асьветнага таварыства “Бацькаўшчына”

***

10 сакавіка 1924 года тэатральная група Дзвінскай беларускай гімназіі была запрошана Я. Райнісам для выступленьня ў Латышскім Нацыянальным тэатры. І пастаноўку “Паўлінкі”, і выступленьне хору высока ацаніў дырэктар тэатра Яніс Райніс. “У часе антракту і пасля канцэрта, як згадвала П. Мядзёлка, Я. Райніс заходзіў на сцэну, каб пахваліць і падзякаваць за ўдалы сьпектакль і харавыя сьпевы”.

***

Разбудзіў нашы сьпячыя душы
І стаючую кроў узбурліў,
Зацьвярдзелыя сэрцы узрушыў,
Розум сьветлаю думкай наліў.

Так выказалася ў сваім вершы “Яну Райнісу” у 1932 года Вера Вайцюлевіч (псеўданім Вера Гаротная). Першы яе верш надрукаваны ў газеце “Голас Беларуса” 19 студзеня 1927 года. Былі публікацыі ў часопісе “Беларуская школа ў Латвіі”. Яе

творчасць прадстаўлена ў кнізе “Крывіцкія руны: Беларускія пісьменнікі Латвіі”. Мн., 2003. Складаньне і прадмовы Сяргея Панізьніка.

***

24 сакавіка 1926 года Рыжскі Беларускі Народны тэатр (памочнік рэжысёра мастак Міхась Калінін) здзейсніў пастаноўку купалаўскай п’есы. На ролю Паўлінкі была запрошана Н. Юроўская. Вясной таго ж 1926 года вучні Дзвінскай гімназіі разам з дырэктарам Сяргеем Пятровічам Сахаравым арганізавалі паход-экскурсію у м. Пустынь (Робежнікі). У Пустыньскай беларускай школе была пастаўлена п’еса “Паўлінка”. На другі дзень перад вучнямі выступіў хор гімназіі.

***

16 красавіка 1926 года ў Рунданах, а 17 красавіка ў Старой Слабадзе Люцынскага павета п’еса Я. Купалы “Паўлінка” была пастаўлена артыстамі Рыжскага Беларускага Народнага Тэатра.

***

Спявай, Пясняр! Хай зыкі тваіх спеваў
Здзяруць з братоў нядолі ланцугі,
Й на нівах бацькаўскіх, між воражых пасеваў
Ўзмацуюць Праўды й Волі каласы!
Чэрвень 1925 г. Люцын. В. Казлоўская

Такімі радкамі заканчваўся верш Валянціны Казлоўскай (псеўданім Лясная Кветка), надрукаваны ў газеце “Голас Беларуса”, № 4, 10 ліпеня 1925 года. Поўнасьцю яго можна прачытаць у кнізе “Пятро Сакол, Валянціна Казлоўская. Выбраныя творы”. Мн., 2016 г. Укладаньне, каментар Міхася Казлоўскага, Сяргея Панізьніка. Прадмова Міхася Казлоўскага.

***

Беларускі Народны Тэатр быў адкрыты 24 сакавіка 1928 года ў Рызе на Чырвонай Дзвіне (вул. Сіманю, 14/16). На пастаноўку п’есы “Паўлінка” запрасілі артыста Латвійскага Нацыянальнага тэатра Яна Шабэрта (вучня Станіслаўскага). Ролю Паўлінкі выконвала Надзея Мікалаева, ролю Пранцыся – Мікола Трубецкі, Альжбеты – Параскева Раманоўская.

***

І прыйдзе новых пакаленьняў
На наша месца грамада
Судзіці суд, ці мы сумленна
Жыццё прайшлі..
Янка Купала, 1926 г.

***

Настаўніца Люцынскай беларускай гімназіі Вольга Сахарава (жонка С. П. Сахарава) у 1927 годзе паставіла казачную феэрыю “На Полацкім замчышчы” (паводле паэмы Я. Купалы “Сон на кургане”). У 1932 годзе разам са сваімі навучэнцамі ў Беларускай гімназіі ў Дзвінску ажыццявіла пастаноўку новага твора – п’есы “Птушка на волі”, якая паводле сюжэту нагадвала “Паўлінку” Я. Купалы. Частка творчай спадчыны Вольгі Сахаравай прадстаўлена ў кнігах “Вольга і Сяргей Сахаравы. Выбраныя творы”. Мн., 2015 г.; “Крывіцкія руны—2: Беларускі культурны мацярык у Латвіі”. Мн., 2017 г. Укладаньне, прадмова, каментар Міхася Казлоўскага, Сяргея Панізьніка.

***

Часопіс “Беларуская школа ў Латвіі”, № 1 (1932) паведамляў з аналітычным спазненьнем: “Беларускае Культурна-Асьветнае Таварыства “Бацькаўшчына” ў Латгаліі” было закладзена ў Дзвінску 25 сакавіка 1921 году”. Чытаем, што на кватэры Яна Восіпавіча Харлапа 9 прысутных заслухалі даклад К. Б. Езавітава “Гісторыя беларускага адраджэнскага руху” і падпісалі статут Таварыства. На працягу лета былі закладзены Люцынскі, Краслаўскі і Стара-Слабодскі аддзелы Таварыства. Спрыялі дзейнасці гэтай арганізацыі М. Г. Гарэцкі, І. С. Дварчанін, К.

Б. Езавітаў (адзін з кіраўнікоў Цэнтральнага праўленьня), У. А. Жылка, І. І. Краскоўскі, П. В. Мядзёлка, У. В. Пігулеўскі, С. П. Сахараў, Б. Р. Брэжга, Ян Райніс... З сярэдзіны 1920-х гадоў культурна-асьветную работу праводзілі таварыствы “Прасьвета”, “Рунь”, “Аратай”, “Беларуская хата”, “Таварыства беларускага тэатра”, “Таварыства беларускіх вучыцеляў”, “Таварыства беларусаў-выбаршчыкаў”, “Беларускае выдавецтва ў Латвіі”... Дзейнасьць многіх з іх (з перапынкамі) доўжылася да 1944 года.

***

Часопіс “Беларуская школа ў Латвіі”, №2 (12), ліпень 1932 года, зьмясціў артыкул К. Езавітава “Вялікага беларускага паэту і барацьбіта за лепшую долю працоўных, грамадзяніна Янку Купалу, вітаємо з 50-тымі ўгодкамі!”

***

Статут Таварыства беларускіх настаўнікаў у Латвіі быў зацьверджаны 2 верасьня 1925 года. У 1927 годзе 80 сяброў Таварыства ўвайшло ў “Агульналатвійскі настаўніцкі хаўрус”. 29 кастрычніка 1932 года гэтае Таварыства заснавала Рыжскую вячэрнюю беларускую прыватную гімназію на вул. Вялікай Маскоўскай, 173. Там і былі адзначаны 50-я ўгодкі Я. Купалы і Я. Коласа. З прамовай выступіў дырэктар гімназіі Родзька Аляксандр Захаравіч. Пасля даклада Канстанціна Езавітава “Янка Купала і Якуб Колас у беларускім адраджэньні” навучэнцы гімназіі і хор выканалі песні на словы паэтаў, прачыталі іх вершы. Пра гэтую падзею згадаў К. Езавітаў у часопісе “Беларуская школа ў Латвіі”, № 6 (16), 1932 г. Гэты навукова-папулярны, педагогічны і літаратурна-грамадскі часопіс беларускай меншасці ў Латвіі выходзіў у 1926 – 1929 гг., у 1932 – 1933 гг.

***

Культурна-асьветнае таварыства “Беларуская хата” сваю дзейнасьць распачала 20 сьнежня 1924 года сумесна з Рыжскай беларускай вячэрняй школай для дарослых. 30 кастрычніка 1932 года была праведзена вечарына ў гонар 50-годдзя Якуба Коласа. Старшыня таварыства “Беларуская хата” Мікола Дзямідаў выступіў з прамовай. А даклад “Аб значэньні Я. Купалы і Я. Коласа ў нацыянальна-сацыяльным руху беларускіх працоўных масаў” прачытаў старшыня Беларускага навукова-краязнаўчага таварыства Канстанцін Езавітаў.

***

50-я ўгодкі Янкі Купалы шырока адзначылі ў Дзвінскай беларускай гімназіі 20 лістапада 1932 года. З уступным словам выступіў намеснік дырэктара гімназіі У. Раткін. Рэферат прачытала вучаніца ІУ кл. Л. Чаркоўская. Гімназісты выканалі сцэнічны абразок “На папасе” паводле драматычнай паэмы Я. Купалы. І прачыталі на канцэрце 12 яго вершаў. “Моцныя словы паэта і родная песня дайшлі ўсім да сэрца”, - пісалася ў справаздачы аб сустрэчы ў часопісе “Беларуская школа ў Латвіі”, № 6, 1932 г.

У гэтым жа нумары часопіса паведамлялася і пра тое, што ў сьнежні ў гімназіі прайшла сустрэча на тэму “Якуб Колас і яго творчасць”. Рэферат прачытаў вучань ІУ кл. З. Юхна. Прагучала 11 вершаў Якуба Коласа і 7 песьняў. Аднакласніца З. Юхны – Я. Кукель прачытала раздзел з паэмы “Новая зямля”.

Пад кіраўніцтвам выкладчыка мовы, літаратуры, гісторыі і геаграфіі Беларусі Якубецкага Андрэя Паўлавіча была паказана яго інсцэніроўка – п’еса “У палескай глушы” паводле аповесці Якуба Коласа (першай часткі яго трылогіі “На ростанях”).

***

У Шушкоўскай беларускай школе Люцынскага павета самымі актыўнымі былі сябры “Таварыства беларускай моладзі ў Латвіі”. 50-я ўгодкі Янкі Купалы імі былі адзначаны 27 снежня 1932 года пастаноўкай п’есы “Раскіданае гняздо”.

***

П’есы Я. Купалы, У. Галубка, Ф. Аляхновіча, Р. Блаўманіса ставіў Камаржынскі Язэп Францавіч - артыст, рэжысёр, культурна-грамадскі дзеяч. Закончыў Беларускія настаўніцкія курсы. У 1922 г. узначаліў Беларускую тэатральную труп. У 1929 г. настаўнічаў у беларускай школе ў Рызе на Маскоўскім фарштаце, а потым быў прызначаны дырэктарам Беларускага Народнага Тэатра. Артысткай гэтага тэатра была Анастасія Крэйц: Тасюша, як яе называў У. Пігулеўскі. Роллю Паўлінкі выконвала пад прозвішчам сваёй мамы – Вашкевіч. Актыўна іграла ў спектаклях і яе сястра Варвара Крэйц-Вашкевіч.

***

Якуб Колас - Янку Купалу:

Клікаў ён народ свой к волі,
Сеяў зерні поўнай жменяй,
Каб дабра яму даць болей,
А каб крыўды стала меней.

***

Латвійская “Паўлінканіяна” закончылася ў 1949 г. Уладзімір Пігулеўскі пераклаў “Паўлінку” Янкі Купалы на латышскую мову. П’еса была пастаўлена восеньню 1949 года ў Латвійскім мастацкім тэатры імя Я. Райніса. Паўтарэньняў спектакля не было...

***

Але – пра Сонца ў вочы. Эдвард Вайвадзіш з в. Вайвады пад Індай настаянічаў у беларускіх школах з 1922 г. У 1926 г. напісаў верш “Гімн вясне”, які пачынаўся такімі радкамі:

Люблю цябе, вясна прыгожая.
Заўсёды ласкавая, голая,
Заўсёды рэзвая, з усмешкаю
Ідзе да нас квяцістай сцежкаю.

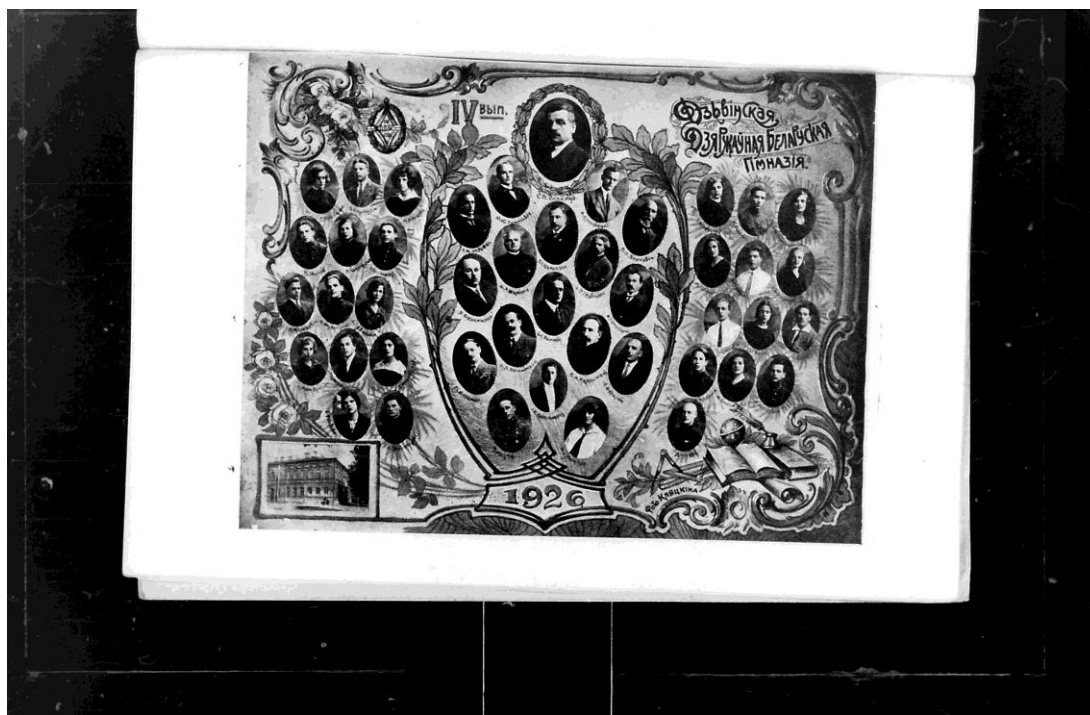
І ў тым жа годзе верш яго трапіў у калектыўны зборнік “Першы крок”, які зладзіў у Рызе К. Езавітаў. А ў серыі “Творцы беларускага замежжа” праз 70 гадоў быў выдадзены ў Мінску зборнік Эдварда Вайвадзіша “Вершы, паэма, згадкі”. У 1997 г. стогадовы паэт і асьветнік стаў сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў.

... Сонца ў вочы. Яшчэ ў 1926 годзе ў рэцэнзіі на зборнік вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў у Латвіі “Першы крок” Уладзімір Жылка пісаў у Празе: “Куток беларускага Надзвіння, апынуўшыся пад Латвіяй, не згублены для беларускай культуры”.

І берагі гэтага Наддзвіння будуць глядзець не толькі Сонцу ў вочы, але і лагодзіць абліччы прыхільнікаў дыфузіі культур, абуджаць беларускі культурны мацярык у Латвіі.

Сяргей Панізьнік

Здымкі да артыкула С. Панізьніка “Глядзіце сонцу ў вочы”

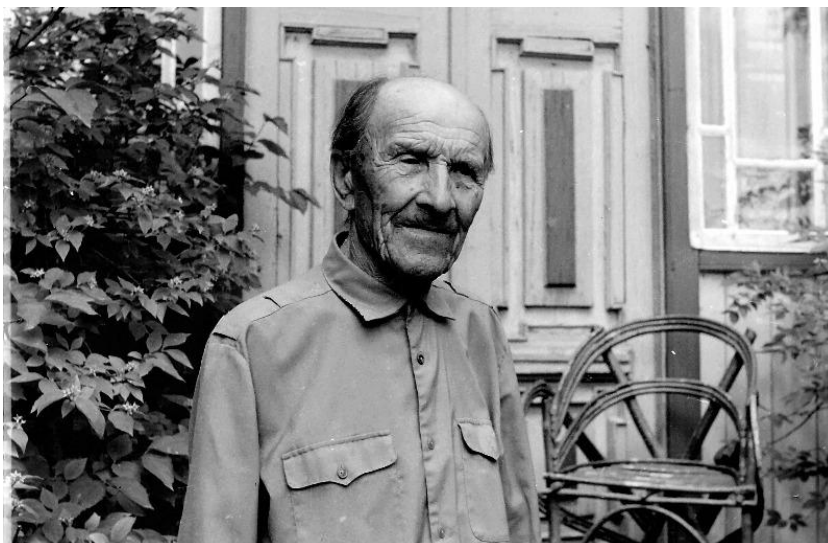
4-ты выпуск Дзвінскай гімназіі. 1926 г. Дырэктар С.П. Сахараў

Вера Вайцюлевiч (Гаротная). Здымак С. Панiзьнiка ў Мiнску (1983)

Пастаноўка "Паўлінкі" у Рыжскім Беларускам Народным Тэатры. Сядзіць справа выканаўца ролі Паўлінкі Анастасія Вашкевіч-Крэйтц, за ёй стаіць у шапцы Міхась Калінін. *Рыга, 1931 г.*

Эдвард Вайвадзіш каля свайго дома ў в. Вайвады пад Індрай.

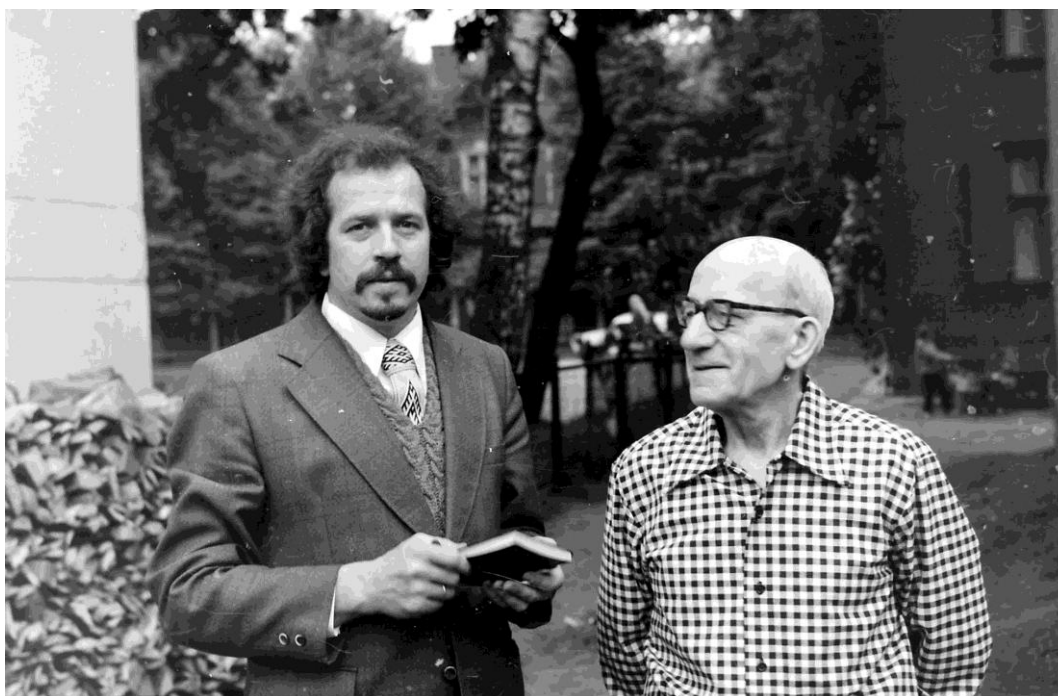
Здымак С. Панізьніка. 1992

Паўліна Мядзёлка побач дырэктара Дзвінскай гімназіі І.І. Краскоўскага...

Вольга і Сяргей Сахаравы з артыстамі пастаноўкі казачнай феэрыі "На Полацкім замчышчы"

Пятро Масальскі з Сяргеем Панізьнікам.
Здымак Вячаслава Целеша, 7 верасьня 1978 г., Рыга.

Siargey Paniznik: See into the Eyes of the Sun***(Abstract, magazine “CULTURE, NATION”, December 2017, issue 20, p.39-50)***

The written by S. Paniznik introduces us into the period between two world wars and places us into the Latvia. It is remarkable that at that time the Belarusian cultural life existed in this country despite the total difference between the free and the slave worlds. It was possible thanks to many real and sincere Belarusians such as K. Ezavitau, S. Sacharau, and others, who could support the Belarusian soul abroad. Imagine, in 20-40th of the last century you may visit performances of Belarusians artists in Latvia, celebrate the important events including those inspired by our famous national leaders and poets, J. Kupala and J. Kolas. The article is ammended by photos from the author archive.